

رویکرد مولانا به مفهوم خرد در مثنوی معنوی

مریم محمدزاده^۱، الهام قنواتی^۲

۱- عضو هیأت علمی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، ay_maryam@yahoo.com

۲- دانشجوی دوره دکتری ادبیات فارسی، واحد الکترونیکی دانشگاه آزاد اسلامی

چکیده

بسیاری از اندیشمندان به دلیل رویکرد مشتاقانه مولوی به عرفان و نکوهش‌های گاه به گاه وی از عقل چنین تصور می‌کنند که مثنوی را نسبت چندانی با خرد نیست، این در حالی است که خرد بنا بر نظام اندیشگی مولانا به سه نوع مقدماتی، خرد و کلان تقسیم شده و هر یک با کارکردها و ویژگی‌هایی متفاوتی مطرح می‌شوند. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی، پس از معرفی انواع خرد در مثنوی، ویژگی‌های آنها را مورد بررسی قرار می‌دهد و نتیجه می‌گیرد که خرد مورد انتقاد مولانا خرد خرد است که به دلیل دچار شدن به آفات نفسانی نمی‌تواند به فهم حقیقت نائل شود.

واژگان کلیدی: مولوی، مثنوی معنوی، خرد مقدماتی، خرد خرد، خرد کلان.

۱- مقدمه

حکایت خردستیزی عرفایی چون مولانا از آن سنخ افسانه‌هایی است که جز ناآگاهان و ناآشنایان به نقل آن نپرداخته‌اند. آنچه در افواه شنیده می‌شود این است که عارفانی چون مولانا خرد را خفیف و خوار نموده و تنها بر شهود و عشق و عرفان تأکید کرده‌اند. جماعت عرفا همواره به جهت چنین انتسابی مورد اشکال و نقد واقع شده‌اند و بی‌آنکه سخنشان درست فهم شود، محکوم به ستیز با خرد خدا داد شده‌اند؛ اما صحت سنجی چنین انتسابی در مورد مولانا نیازمند روشن شدن این پرسش است که:

- آیا مثنوی مولوی حاوی رویکرد خردمندانه به موضوعات درون خود هست یا خیر؟
- در پاسخ به این سؤال، فرضیه پژوهش حاضر این است که:
- در آثار مولانا هم مباحث وجود شناختی و هم مباحث معرفت‌شناختی در باب خرد مطرح شده است.

۱-۱- پیشینه تحقیق

شارحان و مورخان مختلف هر یک به مقوله خرد در اندیشه مولوی پرداخته‌اند. در این میان، بعضی با استناد به آیات و روایات و بعضی با استناد به ابیات موجود در مثنوی به بررسی این موضوع پرداخته‌اند. جلال‌الدین همایی در مولوی‌نامه با تقسیم عقل به دو دسته ممدوح و مذموم، کارکردهای هر یک را بیان کرده است (همایی، ۱۳۶۲: ۴۶۲). زرین کوب نیز با دسته‌بندی موضوعی ابیات مثنوی به اختصار ولی محققانه درباره عقول مختلف سخن گفته است (زرین کوب، ۱۳۷۱: ۹۵۸)، اما تفسیر و تحلیل و بیان مراتب و انواع خرد و تبیین ویژگی‌های خرد خرد در مثنوی هدفی است که این پژوهش به دنبال آن است.